

Niektoré skúsenosti z novej úpravy dokazovania v trestnom konaní v Slovenskej republike (základné tézy príspevku)

doc. JUDr. Peter Polák, PhD. , vedúci Ústavu verejného práva Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave

Trestné konanie v Slovenskej republike má po zmenách vykonaných platným Trestným poriadkom (zákon č. 301/2005 Z.z.) s účinnosťou od 1.1.2006 charakter reformovaného kontinentálneho modelu trestného konania.

Ide o inkvizično-akuzačné konanie, doplnené v konaní na súde o prvky sporového konania. Trestné konanie sa delí na dve základné časti – predsúdne konanie a konanie na súde.

Predsúdne konanie – dokazovanie je vykonávané inkvizičným spôsobom orgánmi činnými v trestnom konaní, existuje možnosť subjektov navrhnúť vykonanie dôkazov, prípadne obstarávať dôkazy.

Konanie na súde – podstatná časť dokazovania sa vykonáva na hlavnom pojednávaní a na verejnom zasadnutí – dokazovanie vykonávajú strany, súd však môže vykonať dokazovanie aj sám z vlastnej iniciatívy, respektíve doplniť dokazovanie.

Všeobecné procesné ustanovenia Trestného poriadku ovplyvňujúce charakter dokazovania

1. Základné zásady trestného konania :

- Orgány činné v trestnom konaní postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. Dôkazy obstarávajú z úradnej povinnosti.
- Právo obstarávať dôkazy majú aj strany.
- Orgány činné v trestnom konaní s rovnakou starostlivosťou objasňujú okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech, a v oboch smeroch vykonávajú dôkazy tak, aby umožnili súdu spravodlivé rozhodnutie (§ 2 ods. 10 TP).
- Súd môže vykonať aj dôkazy, ktoré strany nenavrhl.
- Strany majú právo nimi navrhnutý dôkaz zabezpečiť (§ 2 ods. 11 TP).
- Pri rozhodovaní na hlavnom pojednávaní, na verejnom zasadnutí alebo na neverejnom zasadnutí smie súd prihliadnuť len na tie dôkazy, ktoré boli v tomto konaní vykonané, ak zákon neustanovuje inak (§ 2 ods. 19 TP).

2. Iné ustanovenia :

- Dôkazy môžu obstarávať aj strany na vlastné náklady (§ 119 ods. 3 TP) .
- Po podaní obžaloby môže prokurátor uložiť policajtovi zabezpečiť dôkaz, ktorý potrebuje vykonať v konaní pred súdom (§ 234 ods. 4 TP).

Procesné ustanovenia Trestného poriadku ovplyvňujúce charakter dokazovania v predsúdnej časti trestného konania

Predsúdne konanie sa delí na dve štádiá:

- Postup pred začatím trestného stíhania – neprocesné fakultatívne štádium, ktorého úlohou je preveriť opodstatnenosť podnetov na trestné stíhanie a rozhodnúť o odovzdaní veci (ak ide o priestupok), o odložení veci (ak je trestné stíhanie neprípustné alebo neúčelné, alebo ak zanikla trestnosť činu), o odmietnutí veci (ak nejde ani o priestupok a ani o trestný čin) podľa § 197 ods. 1 a 2 TP, alebo o začatí trestného stíhania podľa § 199 ods. 1 TP .

- Prípravné konanie – procesné obligatórne štádium , je to úsek trestného konania od začatia trestného stíhania do podania obžaloby , návrhu na schválenie dohody o vine a treste, alebo do právoplatnosti iného meritórneho rozhodnutia, ktorého úlohou je zadovážiť dôkazy pre rozhodnutie prokurátora či podá obžalobu, eventuálne aj návrh na schválenie dohody o vine a treste, alebo pre rozhodnutie o inom meritórnom rozhodnutí. Prípravné konanie začína rozhodnutím o začatí trestného stíhania (vo veci – pre trestný čin) podľa § 199 ods. 1 TP a treba ho odlíšiť od rozhodnutia o vznesení obvinenia podľa 206 ods. 1 TP. Medzi týmito dvomi rozhodnutiami je niekedy časový rozdiel, môžu však byť vydané aj súčasne.
- Prípravné konanie má dve formy:
 1. vyšetrowanie (vykonávajú ho vyšetrowatelia Policajného zboru o zločinoch, môžu byť použité všetky dôkazné prostriedky a zaist'ovacie úkony, ktoré upravuje Trestný poriadok)
 2. skrátené vyšetrowanie (vykonávajú ho policajti , ak ide o prečin do troch rokov trestu odňatia slobody tak poverení príslušníci Policajného zboru a vyšetrowatelia Policajného zboru o iných prečinoch), môžu byť použité všetky dôkazné prostriedky a zaist'ovacie úkony, ale výsluchy svedkov len výnimočne , napríklad v prípade priamych svedkov, alebo ak ide o neodkladný alebo neopakovateľný úkon , alebo ak tak rozhodne prokurátor .
- Policajt postupuje vo vyšetrowaní alebo v skrátenom vyšetrowaní tak, aby čo najrýchlejšie zadovážil podklady na objasnenie skutku v rozsahu potrebnom na posúdenie prípadu a zistenie páchat'ľa trestného činu (§ 201 ods. 2 TP). Policajt zadováhuje dôkazy bez ohľadu na to, či svedčia v prospech alebo v neprospech obvineného (§ 201 ods. 4 TP).

Skúsenosti praxe ukazujú, že v podstate nie je rozdiel v rozsahu dokazovania medzi vyšetrowaním a skráteným dokazovaním. Rozdelenie prípravného konania na dve formy sa preto nejavi ako účelné.

Využitie dôkazov vykonaných v prípravnom konaní po začatí trestného stíhania ale pred vznesením obvinenia

- Policajt môže povoliť účasť obvineného na vyšetrowacích úkonoch a umožniť mu klásť vypočúvaným svedkom otázky. Postupuje tak najmä vtedy, ak obvinený nemá obhajcu a úkon spočíva vo výsluchu svedka, pri ktorom je dôvodný predpoklad, že ho nebude možné vykonať v konaní pred súdom, iba ak by zabezpečovanie jeho prítomnosti alebo jeho prítomnosť mohli ohroziť vykonanie tohto úkonu (§ 213 ods. 1 TP).
- Obhajca má právo od vznesenia obvinenia zúčastniť sa úkonov, ktorých výsledok môže byť použitý ako dôkaz v konaní pred súdom, iba ak vykonanie úkonu nemožno odložiť a obhajcu o ňom vyrozumieť (§ 213 ods. 2 TP).
- Ak obhajca oznámi policajtovi, že sa chce zúčastniť vyšetrowacieho úkonu, policajt je povinný včas mu oznámiť čas, miesto konania úkonu a druh úkonu okrem prípadu, keď vykonanie úkonu nemožno odložiť a vyrozumenie obhajcu nemožno zabezpečiť. O tomto postupe policajt vyhotoví záznam, ktorý založí do spisu (§ 213 ods. 3 TP).
- Ak sa obhajca alebo ním splnomocnený obhajca nedostaví na nariadený úkon, policajt vykoná tento úkon aj bez jeho účasti okrem výsluchu obvineného, ktorý trvá na prítomnosti obhajcu (§ 213 ods. 4 TP).

- Ak policajt považuje vyšetrovanie alebo skrátené vyšetrovanie za skončené a jeho výsledky za postačujúce na podanie návrhu na obžalobu alebo na iné rozhodnutie, umožní obvinenému, obhajcovi, poškodenému, jeho splnomocnencovi alebo opatrovníkovi, zúčastnenej osobe a jej splnomocnencovi v primeranej lehote preštudovať spisy a podať návrhy na doplnenie vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania.
- Návrh na doplnenie vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania môže policajt odmietnuť, ak ho nepovažuje za potrebný.

V prípravnom konaní môžu byť teda vykonané dôkazy v časovom úseku, keď sa nedá uplatniť zásada kontradiktórnosti – nie je ešte obvinený a teda ani obhajca. Je to v prípade dôkazov, ktoré sú vykonané po začatí trestného stíhania ale pred vznesením obvinenia.

Aplikačná prax vychádza z judikatúry :

- súdy akceptujú možnosť vykonať dôkaz prečítaním skoršej výpovede svedka na hlavnom pojednávaní vtedy, ak bol v prípravnom konaní vykonaný kontradiktórnym spôsobom, preto orgány činné v trestnom konaní výsluchy dôležitých svedkov vykonané pred vznesením obvinenia opakujú po vznesení obvinenia a na tieto prizývajú obhajcov, prípadne obvinených
- výnimku tvoria výsluchy svedkov v prípade osôb mladších ako 18 rokov a ak išlo o neodkladný úkon , ale aj v tomto prípade súdy takéto dôkazy akceptujú len v súhrne s inými dôkazmi

Preskúmanie obžaloby a predbežné prejednanie obžaloby – prvé štádium konania na súde, dokazovanie sa fakticky nevykonáva .

Príprava hlavného pojednávania z hľadiska dokazovania

- Náležitosti obžaloby - dôkazy, ktoré prokurátor navrhuje vykonať na hlavnom pojednávaní, a zoznam vecných dôkazov, ktoré predkladá súdu s obžalobou, spismi a ich prílohami (§ 235 písm. e/ TP).
- Spolu s rovnopisom obžaloby sa oprávneným osobám doručí výzva, aby bez meškania písomne oznámili súdu a ostatným stranám návrhy na vykonanie dôkazov. Vo výzve sa zároveň upozornia na to, že vykonanie neskôr navrhnutých dôkazov, ktoré stranám boli známe v čase doručenia výzvy, môže súd odmietnuť (§ 240 ods. 3 TP).

Vyhlásenie obžalovaného po prednesení obžaloby – inštitút ovplyvňujúci dokazovanie na hlavnom pojednávaní

Po prednesení obžaloby poučí súd obžalovaného o práve urobiť alternatívne vyhlásenie, že je:

- a) je nevinný
- b) je vinný zo spáchania skutku alebo niektorého zo skutkov uvedených v obžalobe,
- c) nepopiera spáchanie skutku alebo niektorého zo skutkov uvedených v obžalobe (§ 257 ods. 1 TP).

Ak obžalovaný vyhlási, že je vinný alebo že nepopiera spáchanie skutku, súd ho poučí, že ak takéto vyhlásenie súd prijme , nemôže podať odvolanie ani dovolanie.

Ak súd takéto vyhlásenie prijme , nevykoná sa dokazovanie o skutku, ale len dokazovanie smerujúce k výroku o treste, o náhrade škody alebo o ochrannom opatrení.

V aplikačnej praxi sa vyhlásenia podľa b) a c) vyskytujú len výnimočne, vzhľadom na iné inštitúty, ktoré sú založené na priznaní obvineného zo spáchania skutku za ktorý je stíhaný.

Takýmito procesnými inštitútmi sú :

- Dohoda o vine a treste a jej schválenie - § 334 ods. 4 TP
- Podmienečné zastavenie trestného stíhania - § 216 TP
- Schválenie zmiernosti a zastavenie trestného stíhania - § 220 TP

V prípade uvedených inštitútov sa spravidla dokazovanie na hlavnom pojednávaní nevykonáva, respektíve sa vykonáva len v obmedzenom rozsahu.

Uvedený záver potvrdzuje aj štatistika. Za posledných päť rokov sa vedie súdne konanie v priemere proti 43 000 obžalovaným, z toho je ukončených vecí odsudzujúcim rozsudkom v priemere proti 5 000 osobám – dokazovanie sa vykonáva v plnom rozsahu, schválením dohody o vine a treste v priemere proti 7 000 osobám – dokazovanie sa vykonáva v značne obmedzenom rozsahu, podmienečným zastavením trestného stíhania v priemere proti 250 osobám - dokazovanie sa vykonáva v značne obmedzenom rozsahu, a schválením zmiernosti s účinkami zastavenia trestného stíhania (v Českej republike je to inštitút „narovnání“) v priemere proti 130 osobám - dokazovanie sa vykonáva v značne obmedzenom rozsahu.

Priebeh dokazovania stranami na hlavnom pojednávaní

- výsluch obžalovaného spravidla vykoná prokurátor, po skončení výsluchu možnosť kladenia otázok stranami
- výsluch svedkov obžaloby prokurátorom a následne možnosť kladenia otázok
- výsluch svedkov obhajoby obhajcom (obžalovaným) a následne možnosť kladenia otázok
- výsluch znalcov a znalecké dokazovanie
- vykonanie zvyšných dôkazov

Súd môže rozhodnúť, že vykoná niektorý dôkaz sám.

Skúsenosti z priebehu sporového dokazovania stranami na hlavnom pojednávaní

Poznatky súdu – strany, najmä obžaloba a obhajoba, nie sú vždy dostatočne pripravené na dokazovanie, respektíve nevedia vykonávať dôkazy, najmä výsluchy, napr. nesprávne alebo nedostatočné vedenie výsluchu, kladenie otázok nesprávnym alebo nevhodným spôsobom, takže súd musí zasahovať tak, že doplní dokazovanie najmä usmernením a kladením doplňujúcich otázok.

Poznatky prokuratúry - neexistuje koordinácia pri vytýčení termínov hlavného pojednávania medzi súdmi a prokuratúrou, takže sa stáva, že na tom istom súde má prokurátor vytýčené na ten istý termín viacero pojednávani od rôznych sudcov. Potom musí obžalobu zastupovať a dokazovanie vykonávať náhradný prokurátor, ktorý vec nemá tak našťudovanú ako dozorový prokurátor. Negatívne sa to odráža najmä na kvalite dokazovania. Súdny ospravedlnenia neúčasti prokurátorov z dôvodu prekrývania termínov pojednávani neakceptujú, naopak bežne akceptujú ospravedlnenia obhajcov.

Poznatky prokuratúry a advokácie – súdy nevstupujú aktívne do dokazovania na hlavnom pojednávaní alebo na verejnom zasadnutí, nevykonávajú dôkazy z vlastnej iniciatívy.

Neochotu súdov vstupovať aktívne do dokazovania vykonaním dôkazov aj z vlastnej iniciatívy a dôvody, ktoré ich k tomu vedú možno dokumentovať na judikátoch Krajského súdu v Žiline, ako odvolacieho súdu:

1.

Na hlavnom pojednávaní sa prokurátor nemôže dožadovať dôkaznej aktivity zo strany súdu v zmysle § 2 ods. 11 Trestného poriadku, ak dôkazné prostriedky mohol a mal zabezpečiť už sám. Súd nie je partnerom ani pomocníkom prokurátora pri preukazovaní skutkového stavu veci, ale nestranným „riešiteľom sporu“ medzi štátom a obžalovaným. Dôkazná aktivita zo strany súdu v prospech obžaloby nie je konformná s právom na spravodlivý proces v zmysle čl. 6 Dohovoru, s rozdelením úloh jednotlivých strán v spore a s úlohou súdu ostať nestranným riešiteľom tohto sporu (**Jtk 3/14**).

2.

V zmysle § 2 ods. 11 Trestného poriadku môže súd vykonať na hlavnom pojednávaní aj dôkazy, ktoré strany nenavrhli. Iniciatíva súdu pri vykonávaní dôkazov má však svoje hranice a tie končia tam, kde začínajú hranice spravodlivého procesu (§ 2 ods. 7) a hranice rovnosti strán v konaní pred súdom a kontradiktórneho procesu (§ 2 ods. 14). Platí teda, že súd má rozhodnúť spor medzi prokurátorom (štátom) a obvineným. Pri tomto rozhodovaní musí súd zachovať nestrannosť a nesmie iniciatívne napomáhať jednej alebo druhej strane. Ak by sa tak stalo, došlo by k porušeniu nielen zásady rovnosti strán v konaní pred súdom, ale aj zásady spravodlivého procesu (**Jtk 5/09**).

Ďalšie procesné inštitúty ovplyvňujúce priebeh dokazovania

Po vykonaní všetkých dôkazov navrhnutých na dokazovanie na hlavnom pojednávaní zistí predseda senátu, či strany nemajú návrhy na doplnenie dokazovania.

Súd odmietne vykonať dôkaz, ktorý sa týka okolnosti nepodstatnej pre rozhodnutie alebo okolnosti, ktorú možno zistiť inými, už skôr navrhnutými dôkazmi. Rozhodnutie o odmietnutí vykonať dôkaz sa oznámi tomu, kto návrh na jeho vykonanie podal, a to spravidla ústne po otvorení hlavného pojednávania; súd je však oprávnený, ak sa to ukáže potrebným v priebehu ďalšieho pojednávania, takéto rozhodnutie zmeniť a vykonanie dôkazu pripustiť (§ 272 TP).

Ak zistí súd so zreteľom na záverečné reči alebo pri záverečnej porade, že treba ešte niektorú okolnosť objasniť, rozhodne uznesením, že dokazovanie bude doplnené, a v hlavnom pojednávaní pokračuje (§ 276 TP).

Skôr ako predseda senátu hlavné pojednávanie odročí, zistí, či strany nenavrhujú ďalšie dôkazy, ktoré by bolo treba na budúce pojednávanie zadovážiť. Nedôvodné návrhy súd odmietne uznesením, proti ktorému sťažnosť nie je prípustná.

Pri odročení hlavného pojednávania súd môže uložiť, aby dôkaz zabezpečila strana, ktorá ho navrhla vykonať alebo na jeho vykonaní trvá, alebo z ktorej návrhu takáto potreba vyplynula. To neplatí, ak dôkaz priamo alebo nepriamo navrhol obžalovaný a z charakteru dôkazu je zrejmé, že obžalovaný ho sám zabezpečiť nemôže.

Ak súd zistí, že navrhovaný dôkaz nemožno vykonať, rozhodne, že sa tento dôkaz nevykoná (§ 277 TP).

Nové procesné inštitúty ovplyvňujúce dokazovanie

1. Prísaha svedka

Svedok pred výsluchom na súde je povinný zložiť prísahu. Pred prísahou musí byť svedok upozornený na význam svedeckej výpovede a na následky krivej prísahy. Prísaha znie: "Prisahám na svoju česť a svedomie, že budem vypovedať pravdu, nič iné len pravdu a vedome nič nezamlčím." (§ 265 TP).

Do prísahy nemožno vziať svedka,

- a) ktorý pri svojom výsluchu nedovršil štrnásť rok svojho veku,
- b) ak je dôvodný predpoklad, že pre telesnú alebo duševnú chorobu nemusel vnímať okolnosti, o ktorých má vypovedať, alebo ak také okolnosti nie je schopný uviesť,
- c) ktorý vzhľadom na svoje psychické a fyzické predpoklady nie je schopný náležite pochopiť podstatu a dôležitosť prísahy,
- d) ktorý je zaviazaný mlčanlivosťou spojenou s výkonom jeho povolania, ak ten, kto ho zaviazal mlčanlivosťou, ho mlčanlivosti nezbaví (§ 267 TP).

Zloženie prísahy svedkom je upravené ako povinnosť. Zákon však nerieši postup súdu, ak by svedok odmietol prísahu. V takomto prípade prichádza do úvahy, aby súd vyzval svedka splniť túto povinnosť, a ak si ju nesplní ani po tejto výzve, môže mu uložiť, a to aj opakovane, poriadkovú pokutu (§ 70 TP). Skúsenosti súdov nasvedčujú, že u väčšiny svedkov má prísaha pozitívny vplyv v smere uvedomenia si závažnosti svedeckej výpovede a potreby jej pravdivosti. Na časť svedkov však zloženie prísahy nemá vplyv – tento záver sa však opiera len o subjektívne pocity sudcov, respektíve prokurátorov.

2. Korunný svedok (spolupracujúci obvinený)

Inštitút je založený na skutočnosti, že v prípade ak záujem spoločnosti na dokázaní trestnej činnosti prevýši záujem na potrestaní páchatel'a, môže sa na základe niektorého z uvedených postupov dosiahnuť, že vec spolupracujúceho obvineného sa vylúči na osobitné konanie a v pôvodnom konaní sa potom takáto osoba vypočuje ako svedok. V tejto súvislosti sú reálne aplikačnou praxou využívané tieto procesné postupy:

Prerušenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného (§ 228 ods. 3 TP) – najčastejšie využívaný inštitút, využíva sa v prípadoch, ak je trestný čin spáchaný spolupáchateľmi

Zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného (§ 215 ods. 3 TP) – druhý najčastejšie využívaný inštitút, využíva sa najmä v prípadoch korupcie (TS sa zastavuje proti poskytovateľovi úplatku, ak bol úplatok vyžiadaný)

Podmienečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného (§ 218 TP) – využívaný ojedinele v prípade trestnej činnosti organizovanej alebo zločineckej skupiny

Dočasné odloženie vznesenia obvinenia - § 205 TP – takmer nevyužívaný inštitút